

“Bu proje T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir.”

Bu makale Anayasa Hukukçuları Derneği tarafından gerçekleştirilen “Cumhuriyet’in 100. Yılında Demokrasi Hafızasının Oluşturulması Projesi” kapsamında kaleme alınmıştır.

Prof. Dr. Kudret Bülbül

DEMOKRASİLERDE ÖZGÜRLÜK-GÜVENLİK DENGESİ

Özgürlük ve güvenlik dengesi, geleneksel ya da modern, demokratik olan ya da olmayan her türlü toplumda, birey-devlet-toplum yaşamını yakından etkileyen en temel tartışmalardan biridir.

Özgürlük-güvenlik dengesi açısından belki de söylenmesi gereken ilk şey, yoğun bir güvenlik sorunu ile karşı karşıya olmayan ülkelerde bir özgürlük-güvenlik dengesinden fazla bahsedilmediğidir. Özgürlük ve güvenlik dengesinden, genellikle güvenlik sorunu ile karşı karşıya olan ülkelerde daha fazla bahsedilir. Eğer güvenliğe dair bir sorun yoksa bir denge arayışı da çok söz konusu olmaz. Bu bir eleştiri değil bir tespittir. Çünkü her ülkenin konumu, pozisyonu farklıdır. Ülkeler dönem dönem özgürlük ve güvenlik açısından sorunlarla karşılaşabilirler.

Özgürlük-güvenlik dengesi denince, özgürlük ve güvenliğin birbirine karşıt iki kavram gibi anlaşılması söz konusu olabilir. Tahterevallinin bir ucunda özgürlük, diğer ucunda güvenlik varmış gibi görülebilir. Özgürlük ve güvenliğin sıfır toplamlı iki kavram olduğu sanılabilir. Bu varsayımlar doğru varsayımlar değildir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, özgürlük ve güvenlik birbirinin karşıtı iki kavram değil, çoğu kez birbirinin tamamlayıcısıdır. Güvenlik yoksa özgürlüğün; özgürlük yoksa güvenliğin fazla bir anlamı yoktur. Bu nedenle özgürlük ve güvenlik, arasından seçim yaparak birine sahip olacağımız iki kavram değil, her ikisine de maksimum düzeyde sahip olmamız gereken iki kavramdır. Özgürlük ve güvenliğin her ikisine en üst düzeyde aynı anda sahip olmak mümkündür. Arzu edilen de budur. Genellikle daha fazla özgürlüğün olduğu ülkeler daha güvenli ülkelerdir. Güvenlik sorunlarının en fazla yaşandığı ülkeler, özgürlük sorunlarının da en fazla yaşandığı ülkelerdir.

Güvenlik özgürlüğün ön koşuludur. Can güvenliğinin, mal güvenliğinin olmadığı, evinizden sokağa adım atmaya korktuğunuz, kaosun, düzensizliğin, şiddetin kol gezdiği, suç ve terör örgütlerinin cirit attığı bir ortamda hangi özgürlükler kullanılabilir?

Bununla birlikte özgürlük esas güvenlik araçtır. Güvenlik tedbirlerinin kendisi bizatihi amaç değildir. Güvenlik tedbirlerinin amacı, temel hak ve özgürlüklerin korunması, insanca yaşamın mümkün kılınmasıdır. Güvenlik tedbirleri bu amaca hizmet ettiği ölçüde ve sı-

nırlıkta anlamlı görülebilir. Aslolan güvenlik değil, özgürlüktür. Bu çerçevede, ABD'nin kurucu liderlerinden Benjamin Franklin'in "Güvenlik uğruna özgürlüklerini feda edenler, ne özgürlüğe, ne de güvenliğe layıktırlar" ifadesi anlamlıdır.

Diğer taraftan, özgürlük esas, güvenlik istisnai ve geçicidir. Belirli durumlarda ve zamanlarda, durumun gereklerine göre güvenlik tedbirlerine, özgürlüklere dair kısıtlamalara başvurulabilir. Bununla birlikte bu kısıtlamalar kalıcı olamaz. Güvenliğe dair sorunların ortadan kalkmasıyla birlikte ya da kalktığı oranda kısıtlamalar kaldırılmalı, esas olan özgür ortama dönülmelidir. Her türlü yasadışı suç ve örgütle mücadelede, özgürlüklerin ve masumiyetin asıl, sınırlamaların ve suçluluğun istisna olduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte kendini gizlemeyi, olduğundan farklı göstermeyi yöntem olarak benimseyen, başka kimlik ve görünümle, sinsice amacına ulaşmaya çalışan FETÖ gibi terör örgütlerinin sürekli bu ilkenin arkasına sığındıklarını da bilmek gerekir.

Yukarıda belirtilen değerlendirmeler çerçevesinde, güvenlik-özgürlük dengesi her ülkede aynı olmayabilir. Daha otoriter kültüre sahip toplumlarda bu denge daha fazla güvenlik tarafında kurulabilirken, bu durum daha liberal toplumlarda tepki çekebilir.

Güvenlik-özgürlük dengesi dönemlere göre de değişebilir. 1980'lerde devletler görece olarak daha fazla otoriter iken, vatandaşlar devletlerine karşı daha fazla müsamahakardı. Bugün görece olarak devletler daha fazla demokratik davranırlarken, vatandaşlar daha eleştireldir. Küresel iletişim ve bilişim vatandaşların bakışını ve beklentisini değiştirmektedir. 30-40 yıl öncesinde, makul görülen güvenlik tedbirleri bugün aynı ülkelerde tepkiyle karşılanabilmektedir.

Maksimum Özgürlüğün ve Güvenliğin Temel Referansları

Özgürlük ve güvenlik meselesi de dahil, toplumlar açısından en temel meselelerden birinin, belki en temelinin, iyi işleyen bir toplum açısından devletin nerede duracağıdır. Bir toplumda, kişiler, topluluklar, kuruluşlar yanlış yaparsa ya da yanlış yerde dururlarsa, bunları düzeltecek olan devlettir. Ama devletin yanlış yerde durması durumunda onu düzeltebilecek, kendisi dışında başka bir güç yoktur. Bu nedenle devlet bir toplumda temel hak ve özgürlükleri garanti altına alan en temel örgüt iken, aynı zamanda bunları ortadan kaldırabilecek de en büyük örgüttür.

İngiliz düşünürler Hutton ve Giddens, iyi bir toplum için devletin durması gereken yeri şu şekilde işaret ederler: “Yerel, ulusal ve küresel olarak iyi bir toplum; devlet, sivil toplum ve piyasa ekonomisi arasında dengeyi sağlayan toplumdur”. Hutton ve Giddens’in ifadesine bireyleri de eklemeliyiz. Bu durumda, yerel, ulusal ve küresel olarak iyi bir toplumun, bireyler, sivil toplum, piyasa ekonomisi ve devlet arasında dengeyi sağlayan toplum olduğunu söyleyebiliriz. Hutton ve Giddens’a göre, devlet, sivil toplum ve piyasa ekonomisinin sınırları arasında patolojiler vardır ya da olabilir: “Devletin çok büyük olduğu bir toplum baskıcı olur. Eğer devlet çok zayıfsa, toplum istikrarlı bir ekonomik gelişme için de gerekli olan mekanizmaların yönetilmesi sıkıntısı çeker. Sivil toplumun yeterince gelişmediği bir toplumda, ... ne uygun bir hükümet ne de istikrarlı bir ekonomik büyüme olabilir. Bununla birlikte sivil toplum eğer çok güçlü ise, toplum etnik bölünmelere ve kimlik çatışmalarına düşer¹. Hutton ve Giddens’in ifadelerine bireylerin çok zayıf olması durumunda, özerk ve inisiyatif alan hiçbir mekanizmanın geliştirilemeyeceği, çok güçlü olması durumunda ise örgütlü mekanizmaların geliştirilmesinde zorluk çekileceği eklenebilir.

Birey, sivil toplum, piyasa ve devlet arasında makul bir denge oluşmaması durumunda toplumda hoşnutsuzluklar artmaya başlar. Hoşnutsuzluğun nedenleri kötü yönetimden, ayrılkçı düşüncelere, dini/mezhepsel yorum farklarından ideolojik gerekçelere kadar uzanır. Hoşnutsuzluk, zamanla artarak, sivil itaatsizlikten, meşru gösterilere, yasadışı eylemlerden devrimci yöntemlere kadar birbirinden farklı şekillerde kendini gösterebilir.

Peki, birey-toplum-devlet ilişkilerinin toplumları, tarihleri, ülkeleri, kültürleri, dinleri aşan evrensel ilkeleri söz konusu mudur? Güvenlik açısından, birey-toplum-devlet ilişkilerinde tarihleri aşan makul bir denge var mıdır?

Böyle bir şey söyleyebilmek zordur. Dönemlere, durumlara, kültürlere göre devletler gündelik yaşama daha az ya da daha çok müdahale edebilirler. Birey-toplum-devlet ilişkilerinde devletlerin durduğu yer toplumlara, tarihlere, ülkelere, kültürlere, dinlere, ideolojilere göre değişebilir.

Ülkeler nasıl yönetilirse yönetilsinler, birey-devlet-toplum ilişkilerinde bu makul dengeyi belirleyen, toplumların yönetimlerine atfettikleri değerdir. Yani toplumsal ve

1 Will Hutton, Anthony Giddens, “Anthony Giddens and Will Hutton in Conversation”, Anthony Giddens ve Will Hutton (ed.), *Global Capitalism*, New York: The New Press, 2020, S.18.

siyasal meşruiyettir. Toplumsal ve siyasal meşruiyete sahip yönetimler çok daha uzun ömürlü olabilirken, bu meşruiyete sahip olmayan yönetimler, ne kadar güçlü görünürlerse görünsünler, yok olmaya mahkumdurlar. Bu noktada Rousseau'nun belki de en fazla bilinen “En güçlü gücünü hak, boyun eğmeyi de itaat haline getirmedikçe, sürekli egemen kalacak kadar güçlü değildir” ifadesi oldukça açıklayıcıdır. Hanedanlık, krallık, demokrasi ya da ne tür yönetimlerle yönetilsin, yönetimlerin kalıcı olmasını belirleyen unsur, Rousseau'nun işaret ettiği noktadır: Gücü hak, boyun eğmeyi görev haline getirmek.

Bu çerçevede, nasıl yönetilirlerse yönetilsinler, insanlığın sahip olduğu ortak tecrübenin özgürlük ve güvenlik konusunda genel bazı ilkeleri, yaklaşımları, tutumları öne çıkardığı söylenebilir:

1) *İnsan odaklı devlet*: Tarihsel süreçlere bakıldığında, birey-devlet ilişkilerinin, dönem dönem, toplum, devlet, rejim, ideoloji, yöneten kişi odaklı olduğunu gözlemliyoruz. “İnsan için üretilen ideolojilere öylesine bağlandık ki insanı unuttuk” der bir Fransız yazar. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin hocası Şeyh Edebalı'nın “insanı yaşat ki devlet yaşasın” sözü, birey-devlet ilişkilerinin özü gibidir. Çünkü insanın ihmal edildiği hiçbir sistemin uzun ömürlü olabilmesi mümkün değildir. Özgürlük ve güvenlik açısından bakıldığında pek çok sorunun, insanın tek başına bir değer olarak kabul edilmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. İnsana saygı duymayan, onu farklı kimlik, dünya görüşü ile birlikte kabul etmeyen yönetimlerin bir süre sonra tepki doğurması kaçınılmazdır.

Şeyh Edebalı'nın 14. Yüzyıldaki ifadesi, 20. Yüzyılda, “insan haklarına dayanan” ya da “insan haklarına saygılı devlet” olarak kavramsallaştırılmıştır.

2) *Adalet merkezli devlet*: Birey²-devlet-toplum ilişkilerinde özgürlük ve eşitlik son derece önemli iki değerdir. Özgürlük ve eşitliğin olmaması ya da yetersizliği durumunda, çok ciddi toplumsal sorunlarla karşılaşılacaktır. Güvenlik açısından bakıldığında, özgürlük ve eşitliğe dair sorunlar huzur ortamını en fazla ortadan kaldıran sorunlardır. Bununla birlikte

2 Vatandaş kavramı, bireyin modern zamanlarda devlet karşısındaki pozisyonunu ifade eden bir kavramdır. Dolayısı ile vatandaş kavramı da modern döneme ait bir kavramdır. Küreselleşme süreçleriyle, artan insani hareketlilikle birlikte, vatandaşlar ve vatandaş olmayanlar daha fazla ortak mekânları paylaşmaktadır. Gelişen bu tür yeni durumlar ve modern öncesi dönemleri de içermek açısından, yerine göre, vatandaş-devlet değil, kişi ya da birey-devlet ilişkileri ifadesini tercih etmekteyim. Çünkü vatandaş-devlet ifadesi, vatandaş olmayanların devlet ile ilişkisini kapsamamaktadır. Kaldı ki devletler, yönetimlerinde olan insanları vatandaşları olarak görseler de, kişiler kendilerini bu tanımlama ile sınırlı hissetmeyebilirler.

özgürlük ve eşitlik, bazı durumlarda net olmakla birlikte, her durumda sınırları herkes tarafından aynı şekilde görülen kavramlar/değerler değildirler. Adalet hem özgürlüğü ve eşitliği mümkün kılar hem de onlara sınır çizer. Başkalarının özgürlüğüne müdahale adalet nedeniyle sınırlandırılır. Diğer taraftan farklı olanlara eşitlik (çalışan ve çalışmayan öğrenciye aynı not vermek) adalet nedeniyle uygun bulunmaz. “Adalet dairesi” kavramı çerçevesinde, Türk-İslam geleneğinde bir toplumda düzeni, huzuru, zenginliği, refahı ve devletin güçlü olmasını sağlayan en temel değer olarak adalet görülür.

3) *Çoğulcu devlet*: Bugün yeryüzünde tamamen homojen bir topluma sahip bir devlet yoktur dense yeridir. Toplumlar az ya da çok kültürel, dini, dilsel, ideolojik, etnik vb farklılıklara sahiptirler. Bu çerçevede her toplumdaki farklı kesimlerin, kendileri açısından daha dini, seküler, kültürel, ideolojik, etnik bir yaşam biçimini incelemeleri, bunun için çalışmaları, belirli sınırlılıklar çerçevesinde, gayet normaldir. İmparatorluklar zamanında, bir ulus yaratma çabası olmadığı için, farklı yaşam biçimleri kendilerini daha rahat ifade edebiliyordu. Ulus-devletlerde, ortak bir ulus yaratma hedefi nedeniyle, farklı kimlik ve kültürlerin kendilerini ifade edebilme potansiyeli azaldı.

Güvenlik açısından bakıldığında, farklılıkların tehdit değil, zenginlik olarak görüldüğü, farklı yaşam biçimlerinin kendilerini daha rahat ifade edebildiği ortamlarda insanların daha az güvenlik kaygısı taşıdığı belirtilebilir.

4) *Kamu kaynaklarını çoğulcu kullanan devlet*: Bu konu aslında bir önceki maddenin uzantısı olarak da görülebilir. Ama önemine binaen ayrıca ifade etmekte yarar görülmüştür. Günümüz dünyasında, kamu kaynakları farklı yaşam biçimleri arasında daha dengeli dağıtılabilsen, çok daha az güvenlik sorunlarıyla ve huzursuzluklarla karşılaşılacağı söylenebilir.

Modern, merkezi, ulus-devletlerle birlikte, daha fazla kamu kaynakları merkezi yönetimlerin elinde toplanmaya başlamıştır. Merkezi ve yerel yönetimler, geleneksel dönemle kıyaslandıklarında, vatandaşlar üzerinde çok daha fazla yetki sahibidirler. Gerek toplanan kaynakların nasıl harcandığı ve gerekse yetkilerin nasıl kullanıldığı özgürlük ve güvenlik açısından oldukça önemli bir konudur. Çünkü günümüz dünyasındaki huzursuzlukların, çatışmaların, ayrışmaların temel unsurlarından biri budur. İdeolojik, etnik, dini, kültürel pek çok hareket de, bu tür gerçeklikler ya da algılar üzerinden kendilerini meşrulaştırma ya çalışmaktadırlar.

Toplumsal farklılıkların çok olduğu, insanların kendilerini daha fazla farklılıkları ile ifade etmek istediklerinden farklı kimliklerin ve bu doğrultudaki taleplerin daha fazla görünür ve belirgin olduğu bir dünyada, belki de daha doğrusu, merkezi ve yerel yönetimlerin gerekmedikçe kamu kaynağı toplamaması, kaynak toplamak için topluma olabildiğince az müdahale etmesidir.

5) *Hukuk devleti*: Hukuk devleti, siyasal iktidarın hukukla sınırlı olduğu devlettir. Devletin her türlü eylem ve işlemlerinde, hukuk kurallarına ve hukuki denetime tabi olmasıdır. Vatandaşların kanun önünde eşit olmasıdır. Bireylerin adil, eşit ve tarafsız yargılanması hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Bir hukuk devletinde, neyin suç neyin serbest olduğuna dair kurallar, açık ve şeffaftır. Vatandaşlar bu kurallar dışında cezalandırılmazlar. Vatandaşlar, önceden belirlenen bu kurallara uydukları sürece hukuki koruma altındadırlar.

Hukuk devleti, kendini bir kuralla sınırlı görmeyen polis devletinden ya da kuralsız despotik yönetimlerinden farklılığı ifade etmek için kullanılır.

Hukuk devleti anlayışı, demokrasinin gelişimi ile birlikte artmış olmakla birlikte, bu ilke çok eski çağlardan beri bazı devletlerde, dönem dönem uygulanmıştır.

Özgürlük ve güvenlik açısından bakıldığında, devletin hukuka uyması, bireylerin eylem ve işlemlerinde yasal güvence altında olması, kanun önünde, eşit, adil ve tarafız bir muameleye tabi tutulmaları, doğal olarak, bireylerin meşru siyasal zemin içinde kalmaları için çok önemli nedenlerdir. Tam tersi bir durum, hukuk devletine aykırı uygulamalar, güvenliği, huzur ve refahı bozan en temel unsurlardandır.

Devletlerin yukarıda bahsedilen beş temel esasa uygun davranmaları, her zaman daha az güvenlik ve özgürlük sorunları ile karşılaşacakları anlamına gelmez. Bu esaslar, toplumları daha huzurlu kılar ve devletin yanlışlarını kendi amaçları için araç olarak kullanan örgütlere daha az fırsat sunar. Yine de özellikle terör örgütleri, suç örgütleri, mafyatik oluşumlar, kendi amaçları doğrultusunda her türlü şiddet hareketine, yasadışı faaliyetlere başvurabilirler. Devletlerin temel hak ve özgürlüklere saygılı, vatandaşlarını kucaklayan güvenlik politikalarına rağmen, karşı karşıya kalacakları bu tür durumlarda her türlü güvenlik önlemlerini almaları ve uygulamaları beklenir. Çünkü bir devlet için kamu düzenini sağlamak, devlet olmanın en temel gereğidir. Devletlerin kamu düzenini sağlamada zaaf göstermesinden, başta terör örgütleri olmak üzere her türlü örgüt faydalanır. Bu nedenle

özellikle terör örgütleri, devletlerin kamu düzenini sağlamada zaafa düşmeleri için çaba gösterirler. Kamu düzenini sağlayamayan bir devlet, devlet olmaktan çıkar. Devletler kamu düzenini sağlamak için gerektiğinde, belirli ilkeler çerçevesinde, en sert tedbirleri uygulamaktan kaçınmamalıdır. Çünkü kamu düzeninin sağlanamaması özgürlük açısından da güvenlik açısından da çok daha büyük sorunlar yaratır.

Güvenlikçi Siyaset

Toplumlarda bazı insanlar, çok farklı nedenlerle, az ya da çok, adi, siyasal, terör vb suçlara başvurabilir. Bu suçların ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, dış faktörler vb pek çok nedenleri bulunabilir. İşlenen suçların nedenleri üzerine düşünmeden ve bu nedenleri ortadan kaldıracı politikalar geliştirmeyi amaçlamadan, sorunları doğrudan askeri ve polisye tedbirlerle, yasaklayıcı yöntemlerle çözüme çabası **güvenlikçi siyaset** olarak adlandırılır.

Kuşkusuz bir toplumda, hiçbir neden olmasa bile, suça başvuranlar, toplumsal güvenliği tehdit edenler olabilir. Siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik vb gerekli bütün tedbirler alınmasına rağmen de güvenlik açısından tehdit edici gelişmelerle karşılaşılabilir. Bu tür durumlarda kuşkusuz devletler gerekli her türlü tedbirleri alacaklardır. Ama nedenleri üzerine düşünmeksizin doğrudan güvenlik tedbirleri ile çözüm aramak, sorunların çözümüne yetmeyebilir. Bazı durumlarda sorunları daha da derinleştirebilir, çözümsüz hale getirebilir.

Küreselleşme süreçleri ve artan refah düzeyi tüm dünyada daha fazla kimlik, kültür, demokrasi ve özgürlük taleplerini tetiklemektedir. Başka ülkelerde birey-devlet-toplum ilişkilerinin nasıl kurulduğunun daha iyi bilinmesi, bireylere yaşanan ortama daha eleştirel bakabilme ve bu ilişkilerin başka türlü de kurulabildiğini görebilme olanağı sunmaktadır. Soğuk savaş dönemi koşullarında biçimlenmiş birey-devlet ilişkilerinin, bireysel, yerel ve ulusal kimliklerin, küreselleşme sürecinde yeniden tanımlanması, bu kimliklerin 'öteki' kimliklerle ilişkisinin yeniden inşası tartışmalarını ve sürecini beraberinde getirmiştir. Önceden varlığı pek bilinmeyen ya da görünmeyen etnik, dinsel ve diğer kimlikler toplumsal yaşamda daha görünür olmaya başlamıştır. Kanada'da, İspanya'da, İngiltere'de, ABD'de (siyah hareket), Türkiye'de dini ve etnik kimliklerin daha fazla görünme, kendilerini daha fazla ifade etme talepleri bu çerçevede değerlendirilebilir. Bazı durumlarda bu talepler, demokrasi ve özgürlük taleplerinin ötesine geçebilir. Bu talepler, yer yer meşru sınırları aşan taleplere, suça ve terör sorununa dönüşebilir. Bu durumlarda bütün talepleri suç ve/veya

terör bağlamında değerlendirmek, sadece güvenlik tedbirleri üzerinden sorunları çözmeye çalışmak sorunları daha da derinleştirebilir. Bu tür durumlarda yapılması gereken, terör sorunuyla kimlik, kültür, özgürlük ve demokrasi taleplerini ayırarak mücadele etmektir. Terör sorunu ile gerektiğinde en ağır biçimde mücadele ederken meşru talepleri bunlardan ayırarak terörün zemin kazanmasını, terör örgütlerin bu meşru taleplerin ardına gizlenmesini engellemektir. Türkiye'nin 2000'ler sonrasında terör örgütü PKK ile giriştiği mücadelenin ana felsefesi de bu ayırımı dayanmaktadır.³

Terör örgütleri açısından, silaha ve şiddete başvurmak, çoğunlukla bu örgütlerin geldikleri nihai noktadır. Terör örgütlerinin silah ve şiddet yöntemlerine karşı sadece güvenlik tedbirleri ile karşı koymak, geldikleri son noktayı ortadan kaldırsa da, sorunu tamamen ortadan kaldırmayabilir. Sorunun sosyolojik, psikolojik, siyasal, kültürel, stratejik, patolojik, uluslararası pek çok boyutunu içeren makro bir strateji ve yaklaşım geliştirilmediği sürece, sadece güvenlik politikaları ile elde edilen başarılar geçici olacaktır. Bütün boyutları düşünülerek kurutulmadıkça, terör bataklığı sorun üretmeye devam edecektir. Nitekim Türkiye'nin önceki Genel Kurmay Başkanlarından Orgeneral İlker Başbuğ, bu durumu ortaya koymak için, terör örgütü PKK'yı beş defa bitirdiklerini ifade etmişti.

Temel hak ve özgürlükler açısından bakıldığında ise, sadece güvenlikçi politikalarla soruna yaklaşmak, bir süre sonra özgürlük-güvenlik dengesinin güvenlik lehine bozulması ile sonuçlanacaktır. Artan güvenlik tedbirleri ile hayatın olağan akışı daha da bozulacak, bu durum ekonominin, siyasetin, sivil alanın, temel hak ve özgürlüklerin daha da daralmasını beraberinde getirebilecektir. Ekonominin, siyasetin, bürokrasinin, özel sektörün, akademyanın alanının daha da daraldığı bir ortamda, terör sorunları çözülmüş olmayacak, hayatın olağan akışı durdurulmuş olacağı için çözülmüş gözükülecektir. Bu nedenle güvenlik tedbirleri ve politikaları, her türlü sorunda ilk olarak değil, ekonomik, stratejik, siyasal, kültürel vb diğer önlemler alındıktan sonra yada onlara paralel olarak uygulanması gereken politikalar olarak görülmelidir. Aksi takdirde bir süre sonra "elinde çekiç olan bütün sorunları çivi gibi görür" yaklaşımı her alana hakim olabilir. Böylesi bir yaklaşım da sorunları daha da derinleştirmekten başka bir işlev görmez.

Devletler yukarıda ifade edilen ilkeler, referans noktaları ve yaklaşımlar bağlamında hareket ettiklerinde, birey-devlet-toplum ilişkileri ya da özgürlük ve güvenlik dengesi açısından

³ 2002 sonrasında, demokrasi ve özgürlükler alanında bu çerçevede atılan adımlar için Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı tarafından bastırılan "Sessiz Devrim" kitabına bakılabilir. Ankara, 2014.

elbette bütün sorunlar ortadan kalkacak değildir. Ancak bu yaklaşımlar ya da ilkeler bence insanlığın tarihsel süreçte bize armağan ettiği temel referans noktalarıdır. İnsanlığın ortak birikimi, sağduyusu ve ortak değerleridir. Bireyler, devletler ve toplumlar bu çerçevede hareket ederse birey-devlet-toplum ilişkilerinde daha az çatışmacı, daha huzurlu bir topluma kavuşulabileceği, özgürlüğe de güvenliğe de, bir denge arayışına gerek duymaksızın, daha fazla sahip olunabileceği söylenebilir.